

Vår referens:
Ingela Ståde
08-508 866 44

Dnr: Ju2007/6836/L2

Justitiedepartementet

Enheten för familjerätt och allmän förmögenhetsrätt
Jenny Wulker Roos

103 33 Stockholm

Yttrande

Beslutanderätt vid gemensam vårdnad m.m. (SOU 2007:52)

Riksförbundet FUB är en intresseorganisation som arbetar för att barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning ska kunna leva ett gott liv med full delaktighet i samhällslivet och rätt till samma levnadsvillkor som gäller för andra. Personer med utvecklingsstörning och deras anhöriga är medlemmar liksom många andra som delar vår grundsyn. Vi är drygt 28 000 medlemmar i cirka 165 lokalföreningar runt om i landet.

Riksförbundet FUB önskar lämna synpunkter på vissa delar i utredningen som vi anser är av särskild vikt för våra medlemmar.

Utredningens syfte

Regeringen beslutade den 6 juli 2006 att ge en särskild utredare i uppdrag att analysera vilka nackdelar som kan uppkomma för ett barn vid gemensam vårdnad när vårdnadshavarna inte kan enas i frågor som rör barnet. Enligt direktivet har utredaren uppdragits att särskilt uppmärksamma barns möjlighet att få hälso- och sjukvård och insatser inom socialtjänstens område samt även andra frågor som gäller barnets förskoleverksamhet, skola och boende.

Andra uppgifter för utredaren har enligt direktivet varit att överväga behovet av en reglering när det gäller förutsättningarna för socialtjänsten att tala med ett barn utan vårdnadshavarens samtycke, samt om en förälder som inte är vårdnadshavare i större utsträckning än i dag bör ges möjlighet att få information om sitt barn direkt från berörda myndigheter och enskilda organ t.ex. skola, hälso- och sjukvård samt socialtjänst.

Slutligen har utredaren även haft uppdraget att ta ställning till om det behövs en uttrycklig lagreglering om medverkan av en så kallad kontaktperson vid umgänge mellan ett barn och en förälder, i syfte att säkerställa att barnet får det stöd han eller hon kan behöva vid umgänget.

Utredarens uppgifter är samtliga angelägna och FUB anser att behovet av genomtänkta förbättringar på detta område är viktigt. Barnkonventionens bestämmelser om barns rättigheter måste mer övertygande, än vad som hittills varit fallet, respekteras i Sverige samt leda till en införlivning i svensk lagstiftning, där så är nödvändigt, för att stärka barnets rätt i vårt samhälle.

Inledande synpunkter

Barn och ungdomar med utvecklingsstörning är på grund av sina funktionsnedsättningar mycket beroende av sina närstående och det sociala nätverkets stöd, praktiskt, psykologiskt och socialt, ofta hela livet. Att vara förälder till ett barn med omfattande och livslånga funktionsnedsättningar innebär insatser långt utöver ett normalt föräldraansvar och i många fall finns behov av aktiv omvårdnad dygnet runt under barnets hela uppväxt. Trots uppenbara behov och i lag angivna rättigheter (t.ex. LSS och SoL) för personer i alla åldrar som på grund av funktionsnedsättningar behöver särskilt stöd, ges, enligt vår erfarenhet, inte alltid tillräckligt och adekvat stöd till den enskilda familjen. En helt orimlig arbetsinsats krävs därför många gånger av föräldrar till barn med funktionsnedsättningar att själva försöka finna lösningar för att få det så kallade vardags- och livspusslet att fungera.

Om rätt stöd uteblir kan för många föräldrar pressen bli så stor att det inte längre finns tillräckliga krafter kvar för ett fungerande familjeliv och en kommunikation makarna emellan i frågor som rör barnets dagliga omvårdnad. När så sker uppstår lätt svårigheter att komma överens också när det gäller annat som ställer krav på föräldrarnas gemensamma engagemang exempelvis rörande skolgång, val av eventuella behandlingsinsatser m.fl. frågor. Föräldrar till barn med omfattande funktionsnedsättningar har i flera avseenden annorlunda villkor för sitt föräldraskap än vad som gäller andra föräldrar. Påfrestningarna i en familj och i ett äktenskap kan bli stora och bland FUB:s medlemmar finns många barn som har separerade föräldrar. Växelvis boende är en allt vanligare boendeform för barn med separerade föräldrar, men fortfarande bor de flesta barn med separerade föräldrar mest eller bara hos sin mamma (källa: BO). För att samhället skall kunna ge ett gott stöd till dessa föräldrar exempelvis vid vårdnadstvister och separationer, krävs, enligt FUB:s uppfattning, förändringar i brett helhetsperspektiv, t ex även regelverk gällande statligt vårdbidrag, tillfällig föräldrapenning m.fl, och en väsentligt ökad kunskap hos professionen om de särskilda levnadsvillkor som gäller för barn med funktionsnedsättningar och deras föräldrar.

En annan grupp som i hög grad kan komma att beröras av utredningens förslag är föräldrar med utvecklingsstörning. När en person med utvecklingsstörning blir förälder behövs i många fall tidigt och särskilt kvalificerat stöd, samt individuell hjälp för att kompensera för nedsättning av olika förmågor och för att den enskilde föräldern eller föräldrarna ändå ska ges förutsättningar att klara föräldrarollen och omvårdnadsansvaret, i en eller annan omfattning. Barnets bästa måste alltid gälla och enligt FUB:s mening är för närvarande samhällets kunskap om levnadsvillkoren för barn som har föräldrar med utvecklingsstörning klart otillräcklig, liksom även kunskapen om dessa familjers behov av adekvat stöd, vilket belysts i flera rapporter från Socialstyrelsen.^{1 2}

¹ Barn som har föräldrar med utvecklingsstörning, Socialstyrelsens lägesbeskrivning, artikelnr 2007-131-8

² Föräldrar med utvecklingsstörning och deras barn – vad finns det för kunskap? Socialstyrelsens underlag från

Synpunkter på några av utredningens förslag

4.7 En svensk modell - Självständig beslutanderätt

Förslag: Utredningen föreslår att en av föräldrarna ska kunna tilldelas rätt att fatta beslut på egen hand inom något eller några områden, så kallad "självständig beslutanderätt". Barnets andra vårdnadshavare ska inte kunna motsätta sig de beslut som fattas av vårdnadshavaren med självständig beslutanderätt. Enligt förslaget ska vårdnadshavaren i övrigt fortfarande vara jämställda.

4.7.2 På vilka områden skall en vårdnadshavare kunna ges självständig beslutanderätt?

Förslag: Om barnet står under gemensam vårdnad av båda föräldrarna, skall den ena av dem kunna ges rätt att ensam bestämma i sådana frågor som gäller

1. barnets tillgång till hälso- och sjukvård samt tandvård,
2. barnets tillgång till insatser enligt socialtjänstlagen (2001:453) och lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, och
3. förskoleverksamhet för barnet samt barnets skolgång och skolbarnsomsorg.

FUB anser i likhet med utredaren att en upplösning av den gemensamma vårdnaden är att betrakta som en mycket omfattande åtgärd som för all framtid kan förändra barnets relation och tillgång till den andra föräldern. Samtidigt måste givetvis alltid barnets intressen och behov ges högsta prioritet och tillgodoses när vårdnadshavare inte kan enas i frågor som rör barnet. Utredarens förslag är därför en intressant "nödlösning", men väcker samtidigt många följdfrågor som inte besvaras i utredningen.

FUB vill än en gång betona att det är en mycket komplex problematik som föräldrar och barn med funktionsnedsättningar ofrånkomligen hamnar i när det gäller ovan nämnda områden (4.7.2). Behov av kontinuerliga och samverkande insatser från samtliga områden gäller för en majoritet av barn med utvecklingsstörning, vilket ofta ställer höga krav på barnets vårdnadshavare att skapa ordning bland många "aktörer" och försöka "hålla i trådarna". Detta är "vardagen" för föräldrar till barn med funktionsnedsättningar och påverkar givetvis också andra mer "vardagliga avgöranden" som gäller omsorgen om barnet.

Det är svårt att i betänkandet utläsa på vilka grunder en av föräldrarna av domstol kan tilldömas självständig beslutanderätt inom något eller flera av nämnda områden. Hur bedöms t ex graden av oenighet? Och vad ska gälla om båda föräldrarna begär egen beslutanderätt inom samma område t.ex. LSS, eller för samtliga områden, och ingen av dem är sämre lämpad än den andre, men de kommer inte överens?

Den självständiga beslutanderättens räckvidd i tiden (4.7.4)

När en vårdnadshavare genom domstolsbeslut har givits rätten att ensam besluta i vissa angelägenheter, är räckvidden i tid en mycket viktig fråga. Utredaren skriver att om föräldrarna varit oense om exempelvis en viss hälso- och sjukvårdsåtgärd och underställt domstolen detta faktum som skäl för att endera föräldern skall ges rätt att ensam bestämma i hälso- och sjukvårdsfrågor för barnets räkning kan resultatet bli att någon av föräldrarna "för

framtiden ges rätt att på egen hand fatta många olikartade beslut inom detta område". Ett sådant domstolsbeslut är långtgående men kan givetvis vara rimligt i vissa fall, men helt orimligt i andra. FUB har vissa betänkligheter inför innebörden av "beslutanderätt för framtiden". Har domstolen verkligen tillräcklig kompetens att "göra en prognos för framtiden avseende vem av föräldrarna som bäst kan tillgodose barnets bästa vid utnyttjandet av en viss självständig beslutanderätt"? Det enda rimliga, enligt vår mening, i fråga om beslutanderätt för framtiden, är att sådana beslut ändå är tidsbegränsade, om än under många år, och med möjlighet för föräldern utan beslutanderätt inom området att, efter en viss bestämd tid, kunna ta initiativ till en ny prövning i domstol.

FUB anser att förslaget måste förtydligas och är frågande inför att utredaren inte närmare analyserar det omfattande ämnesområdet "LSS", som utredaren, jämte övriga angivna områden, ansett lämpligt för "självständig beslutanderätt", därför att "principen om det gemensamma beslutsfattandet inte får urholkas alltför mycket"? FUB vill påminna om att "LSS" inte är något litet eller avgränsat område. Många barn med utvecklingsstörning har redan i unga år behov av en eller flera insatser i LSS, och behovet av insatser från såväl LSS som övriga angivna områden, enligt vår mening, snarare ökar än avtar under barnets uppväxt, och får i regel stor betydelse för såväl barnet som föräldrarna.

Korttidsvistelse utanför det egna hemmet

FUB vill synliggöra ett annat problem som berör LSS och separerade föräldrar med gemensam vårdnad, nämligen insatsen *korttidsvistelse utanför det egna hemmet* enligt 9 § punkt 6 LSS, den vanligaste stödinsatsen enligt LSS till barn och ungdomar.³ Syftet med insatsen är dubbelt; anhöriga skall kunna ges avlösning och utrymme för avkoppling och för personen med funktionsnedsättning kan korttidsvistelsen både tillgodose behov av miljöombyte och rekreation och ge möjlighet till personlig utveckling. Det förekommer dock att insatsen nekas barnet och föräldrarna med motiveringen att föräldrarnas behov redan är tillgodosett genom barnets växelvisa boende hos föräldrarna, eller genom bådadas så kallade "föräldransvar". FUB anser att de problem med tillämpningen av nämnda LSS insats, som vi erfarit, är oacceptabel. Barn med omfattande och bestående funktionsnedsättningar har ett avsevärt mycket större behov av omvårdnad än vad som normalt gäller beträffande barn i samma ålder. Det behovet kvarstår eller till och med kan öka vid en separation. Separerade föräldrar med gemensam vårdnad kan därför ha ett fortsatt behov av avlösning i omvårdnadsarbetet, precis som det enskilda barnet givetvis själv kan ha ett eget behov av insatsen. Enligt Regeringsrättens praxis (RR 2947-04 2006-10-25) räcker det med ett rekvisit för en prövning av rätten till insatsen. FUB vill betona att barnets eget behov av korttidsvistelse utanför det egna hemmet ofta negligeras, någon som inte bara är oacceptabelt utan även i strid mot LSS.

Beslut som rör barnets skolgång

Av Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, Lpo 94, framgår den rätt till information som vårdnadshavare och föräldrar som inte är vårdnadshavare har. Skolan ska samarbeta med elevernas vårdnadshavare så att man tillsammans kan utveckla innehåll och verksamhet. Föräldrar som inte är vårdnadshavare har rätt att få information om sitt barns skolgång, d v s hur barnets kunskapsutveckling ser ut och om barnet trivs i skolan.

³ Källa: Insatser enligt LSS år 2006, Socialstyrelsen

Föräldrar, till barn med utvecklingsstörning, som inte är vårdnadshavare har inte någon lagstadgad rätt att avgöra om barnet ska tas emot i särskolan eller grundskolan, enligt Lagen om försöksverksamhet med ökat föräldrainflytande över utvecklingsstörda barns skolgång (2 §). Valet av skolform är ofta komplicerat och förutsätter att skolan ger grundlig information till vårdnadshavarna om de olika skolformernas konsekvenser för barnet på såväl kort som lång sikt.

FUB anser att självständig beslutanderätt för en av föräldrarna inte ska omfatta val av skolform för barn med utvecklingsstörning eftersom detta är ett beslut som på lång sikt i hög grad påverkar barnets framtida möjligheter till studier efter skolpliktens upphörande, möjligheter till arbete på den öppna arbetsmarknaden e t c.

5.5 Om socialtjänstens möjligheter att tala med barnet vid vårdnadsutredningar m.m.

Nästan två miljoner personer i Sverige är under 18 år och av dessa har omkring 45 000 barn och ungdomar, enligt Socialstyrelsen, ett eller flera betydande funktionsnedsättningar. Utvecklingsstörning, rörelsehinder, synskada, hörselskada och autism är de vanligaste. Enligt FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen, har varje barn rätt till yttrandefrihet och att bli hörd. Den konkreta innebörden av detta är att barn ska ges möjlighet att påverka sin egen situation. FUB hävdar att barn med utvecklingsstörning inte får undantas rätten att utifrån sin önskan och förmåga få uttrycka sin mening. Det ställer stora krav på personer i barnets omgivning, närstående såväl som professionella att göra sitt yttersta för att hjälpa barn, som exempelvis på grund av utvecklingsstörning behöver olika kognitions- och kommunikationsstöd, att få kunna uttrycka sin mening. Kunskapen om och tillgången till sådana hjälpmedel är klart otillräcklig idag.

FUB anser att även barnet med utvecklingsstörning, i möjligaste mån, ska ges rätt att uttrycka sin åsikt beträffande till exempel val av skolform. När åsikterna beaktas ska hänsyn tas till barnets ålder och mognad. Informationen måste då vara individuellt anpassad. Under förutsättning att socialtjänstens personal har nödvändig kompetens enligt ovan har FUB inget att invända mot utredningens förslag att vårdnadshavarens samtycke till att socialnämnden genomför samtal med barnet i barnavårdsutredningar inte skall behövas för att samtalet skall få äga rum.

5.6.6 Bör en ”stödperson” förordnas för barnet i anslutning till samtalet?

FUB anser att en ”stödperson” kan vara ett viktigt kompletterande psykologiskt stöd för att skapa en trygg situation för barnet, liksom det kan vara av stor betydelse för barnet att ett sådant samtal sker i en för barnet trygg miljö. I utredningen s 150 förs ett resonemang om att barnet skulle kunna vara i behov av någon vuxen person vid sin sida som i föräldrars ställe för barnets talan när det gäller att anta eller avvisa erbjudanden om stöd från socialnämndens sida. FUB menar att samtalets syfte i första hand bör vara att ge barnet en ”plattform” att göra sig hörd. I de fall socialnämnden finner anledning att erbjuda olika stödinsatser bör detta i ett nästa steg diskuteras direkt med barnets vårdnadshavare, eller i förekommande fall utsedd ställföreträdare.

Stockholm som ovan

För Riksförbundet FUB

.....

Kanslichef Lars Stensborg e.u.